

**BROEDVOGELS VAN DE ZUID: DASSENBOS,
ERFGOOIERSBOS EN BOSBERG/HENGSTENBERG
IN 2013**

Dick A. Jonkers

Juun de Boer

Vogelwerkgroep Het Gooi en Omstreken

BROEDVOGELS VAN DE ZUID: DASSENBOS, ERFGOOIERSBOS EN BOSBERG/HENGSTENBERG IN 2013

Subgroep Avifauna:

Dick A. Jonkers

Juun de Boer

Vogelwerkgroep Het Gooi en Omstreken

Postbus 1028

1200 BA Hilversum

broedvogels@vwggooi.nl

www.vwggooi.nl

Hilversum, 2013

Uitgave: VWG 225

Foto omslag: Juun de Boer

© Copyright 2012. Vogelwerkgroep het Gooi en Omstreken Hilversum. Overname van gegevens is alleen toegestaan met bronvermelding en na schriftelijke toestemming van de Vogelwerkgroep Het Gooi en Omstreken.

DANKWOORD

Het inventariseren van een relatief uitgestrekt gebied , zoals het ruim 200 hectare grote bosgebied De Zuid te Hilversum, vergt de inzet van veel mensen. De omvang van het gebied maakte het noodzakelijk met drie deelgebieden te werken. Er werd geïnventariseerd in de periode tussen 16 maart en 6 juli 2013. Dat betekende voor alle enthousiastelingen die hun medewerking hadden toegezegd, regelmatig vroeg uit de veren en bij goed en slecht weer met verreijkker en gespitste oren het veld in. De mensen die het betreft en die we graag voor hun inzet willen bedanken zijn: Folkert de Boer, Huub Casander, Han Dijkers, Anco Driessen, Tjark van Heiningen, Peter Jansen, Wobbe Kijlstra, Fred van Klaveren, Paul van de Poel, Dirk Prop, Rien Rense, Wouter Rohde, Piet Spoorenberg, Jossi Struijs en Michel Vlaanderen.

Daarnaast willen we uiteraard de medewerkers van de opdrachtgever het Goois Natuurreservaat bedanken in het bijzonder Poul Hulzink, ondermeer voor zijn bijdrage aan de introductie-excursie, en Paul Ubbink die ons als vanouds bijstond bij het vergaren van kaartmateriaal en de totstandkoming van dit rapport.

De coördinatoren

Dick A. Jonkers, Juun de Boer

SAMENVATTING

In 2012 heeft de Vogelwerkgoep Het Gooi en Omstreken op uitnodiging van het Goois Natuurreservaat het 45 ha grote Hilversums Wasmeer aan de zuidkant van Hilversum op broedvogels geïnventariseerd. Dit jaar was de beurt aan het direct aangrenzend uitgestrekte bosgebied De Zuid. Omdat dit ruim 200 hectare grote gebied te uitgestrekt is om in één ronde te inventariseren, is er voor gekozen het in drie deelgebieden te splitsen nl. het Dassenbos, het Erfgooiersbos en de Bosberg/ Hengstenberg.

Er zijn 36 soorten broedvogels aangetroffen die 681 territoria in beslag hadden genomen. Vergeleken met 1993 verschenen er zeven nieuwe soorten, waar tegenover stond, dat er vijf verdwenen. Van de aanwezige soorten was er nog één die op de Rode Lijst voorkomt, namelijk de ransuil. De groene specht en matkop, die in 1993 nog wel in het gebied huisden, ontbraken nu. Op de recent uitgebrachte Oranje Lijst stonden de wel waargenomen grote lijster, gekraagde roodstaart, zwarte mees en kuifmees.

Er is een opvallende achteruitgang vastgesteld bij tien soorten. Voor een deel kan dit te maken hebben gehad met de koude winter met veel vorst en ook sneeuwperiodes. De winterkoning doet zijn naam geen eer aan. De stand werd gedecimeerd. Van de holenbroeders ging alleen de glanskop vooruit; de rest kelderde in aantal. Op enkele paren na is de houtduif verdwenen. Ook de vink moest behoorlijk inleveren.

Inhoud

Dankwoord	4
Samenvatting.....	5
1. Inleiding	7
2. HET GEBIED.....	7
2.1 Ligging, oppervlakte en eigendom	7
2.2 Terreinbeschrijving	10
2.3 Aanwezige waarden.....	10
2.4. Bestaand gebruik en beheer	11
3. Werkwijze bij de inventarisatie.....	12
3.1. Deelgebieden, omstandigheden, werkwijze en route.....	12
3.2. Invoeren van waarnemingen.....	12
4. Resultaten	14
4.1 Overzicht van de in 2013 vastgestelde territoria.....	14
4.2 Soortenrijkdom en dichtheid.....	15
4.3. Landschapsvoorkeur bij soorten.....	15
4.4. Blijvers en wijkers	17
4.5 Bespreking van de resultaten per soort	17
5. Vergelijking met eerdere inventarisaties	30
6. Niet-broedvogels	33
7. Overige fauna.....	33
8. Conclusies, inrichtings- en beheeraanbevelingen	34
8.1 Conclusies	34
8.2 Mogelijke inrichtingsmaatregelen	34
8.3 Beheermaatregelen.....	35
9. GERAADPLEEGDE BRONNEN	37

1. INLEIDING

Nadat in 2012 het Hilversums Wasmeer en omgeving op broedvogels is geïnventariseerd, heeft in het afgelopen jaar 2013 op verzoek van het Goois Natuurreservaat (GNR) een inventarisatie plaatsgevonden van het aanliggende bosgebied De Zuid. In tegenstelling tot het Wasmeer-gebied bestaat De Zuid voornamelijk uit aaneengesloten bos met hier en daar wat kleinere open plekken en poelen. Toch is daarmee niet gezegd dat het om een 'saai' gebied gaat. De bossamenstelling is redelijk gevarieerd; grote delen ervan zijn door hun omvang en rust van belang voor de (avi)fauna. De ambitie van het GNR is het via een gericht beheer bereiken van een meer natuurlijke bossamenstelling met een meer ontwikkelde struik- en kruidlaag. Op dit moment wordt het bos veelal gekenmerkt door bomen van dezelfde leeftijd en veel niet inheemse soorten, zoals douglas, lariks en grove den. Met de geschetste verandering in het beheer zal De Zuid de komende jaren nog veel interessanter kunnen worden. Zeker niet alleen voor de vogelaars, maar meer in het algemeen voor de groeiende groep van natuur genietende recreanten. Het huidige aangetroffen broedvogelbestand zegt iets over de potenties van het bos en over de waarde van de verschillende delen ervan. De in 2013 uitgevoerde werkzaamheden in het deel Bosberg/Hengstenberg laten daarbij al zien dat de waarde van deze bossen met een gericht beheer sterk kan verbeteren.

Met de in 2013 gereedgekomen natuurbrug Zwaluwenberg is een grote stap voorwaarts gezet met het verbinden van de natuurgebieden in het Gooi en die op de Noordelijke Heuvelrug. De inrichting van het gebied waar de natuurbrug op De Zuid is aangesloten, was in het verslagjaar nog in volle gang. Naast het verbeteren van de migratiemogelijkheden voor dieren draagt de natuurverbinding ter plaatse bij aan meer gradiënten in het landschap. Gerichte monitoring de komende jaren zal meer gedetailleerde informatie over het gebruik en de invloed van de natuurbrug kunnen verschaffen.

Voorts bestaat binnen het GNR de ambitie om het open gebied van het Hilversumsch Wasmeer te verbinden met de toelopen van de nieuwe natuurbrug. Het is de bedoeling tussen Wasmeer en natuurbrug een open landschap te ontwikkelen van heide en droog, schraal grasland. Om inzicht te hebben in de plekken waar bos plaats zal moeten maken voor dit open landschap, is kennis gewenst van het voorkomen van vogelsoorten binnen het gebied.

Tenslotte: in 1993 -dus al weer twintig jaar geleden- is het gebied al eens volledig geïnventariseerd. De verslaglegging hiervan (Jonkers 1993) levert interessant vergelijkingsmateriaal op, waarop elders in dit rapport zal worden ingegaan. Daarbij wordt ook ingegaan op de invloed van de koude winter op de broedvogelsamenstelling.

2. HET GEBIED

2.1 Ligging, oppervlakte en eigendom

Het geïnventariseerde gebied De Zuid ligt aan de zuidoostkant van Hilversum. Het wordt grofweg aan de westzijde begrensd door het Hilversumsch Wasmeer en Rijksweg A 27, aan de noordkant door het Hilversumsch Wasmeer en het in particulier beheer zijnde Smithuyserbosch. Aan de oostzijde gebeurt dit door het fietspad van Groot Kievitsdal (de Hollandse Sloot: de grens van Utrecht en Noord-Holland) naar Hollandsche Rading; aan de zuidkant door de Vuursche Dreef in Hollandsche Rading.

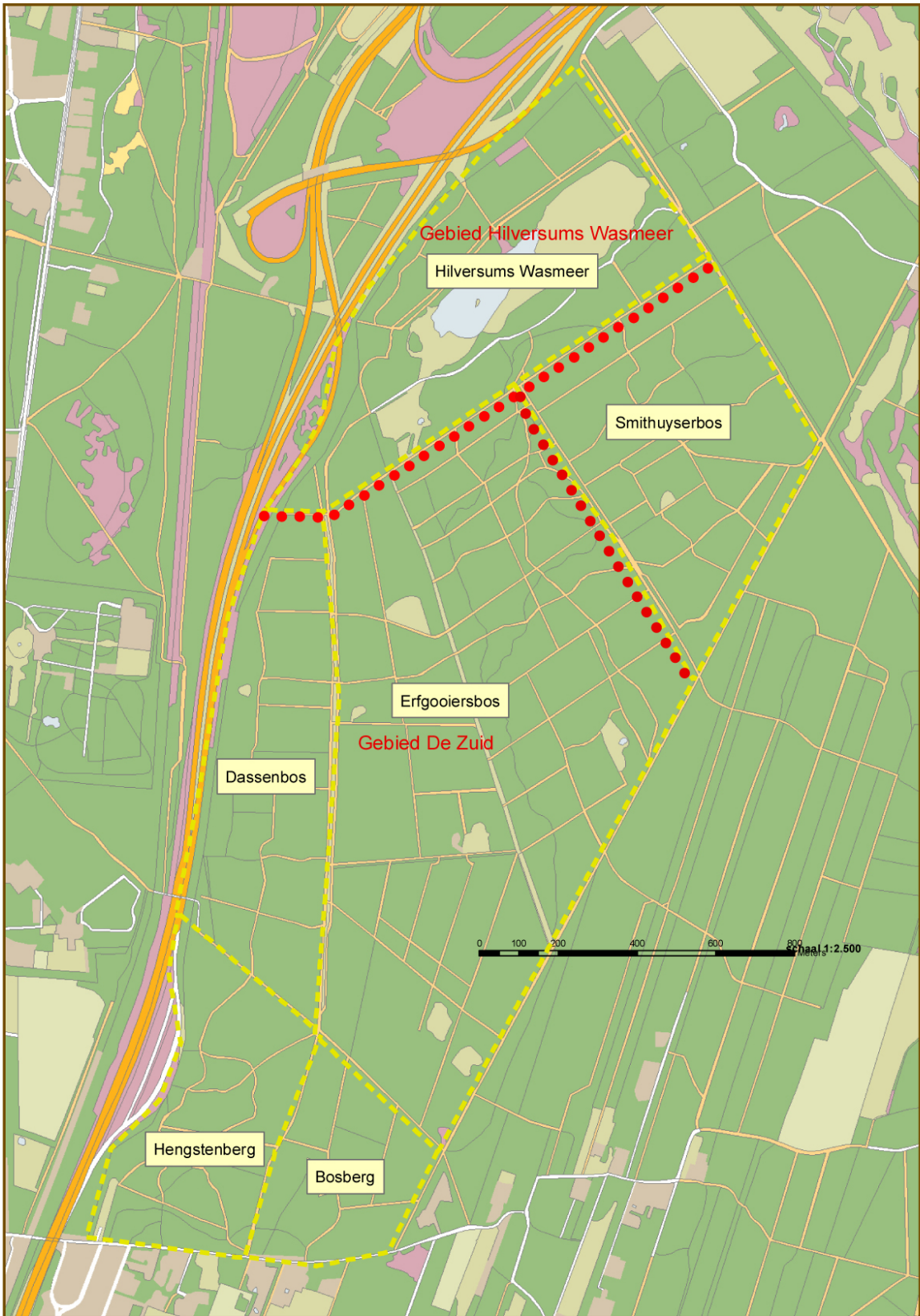
Het bos bestaat uit drie deelgebieden die afzonderlijk zijn geïnventariseerd: het tegen de A 27 gelegen Dassenbos ten zuiden van het Wasmeer, het oostelijk daarvan liggende Erfgooiersbos dat in het noorden grenst aan het Smithuyserbosch en doorsneden wordt door het fietspad (het zgn.

Geneverpad). In het zuiden tenslotte wordt de grens gevormd door het tegen de bebouwde kom van Hollandsche Rading aan liggende gebied Bosberg/ Hengstenberg. Aan de noordkant wordt dit begrensd door het fietspad van de Hoorneboeg naar de Lage Vuursche (Figuur1).

In de Topografisch inventarisatieatlas voor flora en fauna van Nederland (Huijgen & Vogel 2007) is het gebied te vinden in atlasblok 32-21 rond de coördinaten 142-466 en 467. In totaal gaat het om 204 hectare (excl. Hilversumsch Wasmear).

Aangezien het gebied over nagenoeg de gehele lengte grenst aan de A 27 is er, zeker overdag, sprake van een niet onaanzienlijke geluidhinder. Verder is er sprake van licht- en luchtvervuiling aan de westzijde van het gebied, uiteraard enigszins afhankelijk van de windrichting. Door de aanleg van de natuurbrug met de daarbij horende kunstwerken, is de geluidhinder op die plaats overigens wat afgenomen. Met de realisatie van de natuurbrug is er een prachtige verbinding tot stand gekomen met onder meer het landgoed De Zwaluwenberg, de Zwarte Berg en de Hoorneboegsche Heide. Ongeveer acht jaar geleden is de parkeerplaats langs de A 27 bij de Bosberg gesloten. Vanaf deze plek drongen mensen regelmatig het gebied binnen, waarbij zij zich ook buiten de paden begaven. Voor de rust in het betreffende gebied is de sluiting van grote betekenis geweest. Het hele gebied is in eigendom en beheer van het Goois Natuurreservaat.

Zoals gezegd vormt het gebied De Zuid één geheel met het Hilversumsch Wasmear. Op ligging, historie, en landschap van het gebied is al eerder ingegaan in het inventarisatierapport over de broedvogels van het Hilversumsch Wasmear (Jonkers & De Boer 2012) en in een eerder rapport rapport over De Zuid (Jonkers 1993). In het hier voorliggende rapport wordt daar dan ook slechts summier op ingegaan.

Figuur 1. Ligging van de deelgebieden in De Zuid.

Bron GNR.

2.2 Terreinbeschrijving

De Zuid kan tegenwoordig worden beschouwd worden als een multifunctioneel bos zonder specifieke oogstdoelstelling. Voorheen, en dat was tot in de jaren '30 van de vorige eeuw, lagen er vooral heidevelden, die daarna werden ontgonnen en ingeplant. De oudste aanplantingen liggen verspreid over het gebied. Het zijn grove dennen die dateren uit het begin van de 20^e eeuw; de oudste stammen uit 1897. Meer oudere grove dennen zijn te vinden aan de zuidostrand van het Wasmeer, in het hart van het Erfgooiersbos. Ook in deelgebied Bosberg/Hengstenberg is nog zo'n perceel te vinden. Kap in de Tweede Wereldoorlog leidde daarna tot herbebossing. Grove den was de hoofdhoutsoort met hier en daar inlandse eik (zie ook figuur 3). Het bos was opgedeeld in vakken en afdelingen die meestal waren beplant met één soort bomen. In grote lijnen is er dus een eerste en tweede generatie bos. Daar tussendoor bevinden zich nu nog hier en daar heischrale graslandjes. Een deel ervan zijn voormalige wildakkertjes. In de jaren negentig van de vorige eeuw zijn verspreid enkele open plekken gecreëerd. Deze zijn nooit open gehouden en daardoor weer dichtgegroeid met opslag van grove den.

Naaldhout is overheersend met grove den, Japanse lariks, Corsicaanse den en Douglasspar. Verspreid over het gebied, komen al dan niet restanten voor van met eik beplante houtwallen en voormalige laanbeplanting met zomereik. Hier en daar groeien rododendrons.

Recent is in het kader van het opstellen van een Natuur- en landschapsplan veel aandacht aan de geomorfologie, de flora en fauna, en dus ook aan de beplantingsgeschiedenis en opbouw geschonken (Bosgroep Midden Nederland 2010). In dit rapport gaan we daar verder slechts op in als er sprake is van een relatie tot de broedvogels.

Op een paar plaatsen treffen we kleine open ruimten aan, begroeid met vooral struikhei en bochtige smele en op vochtiger plekken nog wat dophei. Ook zijn er nog enkele al dan niet recent gegraven poelen. In het deel met de Hengstenberg ligt nog een mooie voormalige zandafgraving, die vele decennia geleden is beplant. Recent is daar door enige uitkap meer open ruimte met zandige delen ontstaan.

Belangrijk voor de broedvogelverspreiding is vooral ook de mate van onderbegroeiing in de verschillende delen van het bos. Wilde lijsterbes, hulst, braam, wilde kamperfoelie en vuilboom worden daarin aangetroffen. Een deel van de Bosberg/Hengstenberg bevat een redelijk ontwikkelde struiklaag. Maar in een groot deel van De Zuid is deze (nog) niet erg goed ontwikkeld, wat van invloed is op vogelsoorten die daar afhankelijk van zijn. En ook zijn er nogal wat plekken waar de Amerikaanse vogelkers domineert.

2.3 Aanwezige waarden

Het gebied heeft in de loop der jaren grote veranderingen ondergaan. Het is getransformeerd van een schraal typisch Goois heidegebied naar een min of meer kunstmatig bos met een uiteenlopende samenstelling van boomsoorten. Verder was er de aanleg van de A27 en recent de bouw van de natuurverbinding Zwaluwenberg. Desondanks bezit het gebied zeker natuurwetenschappelijke waarden. De –afgezien van de geluidhinder van de A 27 - relatieve rust en de voor de Gooise bossen behoorlijke schaal van meer dan 200 hectare, de ligging ten opzichte van de uitgestrekte bossen van de Vuursche en het Smithuysbos dragen aan die waarde bij. De aanwezigheid van ree, das, boomarter, vos onderstreept die waarde. Dat geldt ook voor de levendbarende hagedis die verspreid over het gebied voorkomt. En voor de insectenwereld waaronder nogal wat libellensoorten vooral rond de open ruimten in het bos. Met name in het Erfgooiersbos zijn veel goed ontwikkelde mierenhopen aanwezig. Tenslotte is natuurlijk ook de vogelbevolking van invloed op de waarde van het gebied.

2.4. Bestaand gebruik en beheer

In samenhang met het Hilversumsch Wasmeer en de uitgestrekte, omringende bossen van De Vuursche heeft De Zuid een belangrijke recreatieve functie. Het gebied is uitstekend ontsloten door middel van een uitgebreid netwerk van fiets-, wandel -, en ruiterspaden. Het zuidelijk deel, de Bosberg/Hengstenberg, grenst aan de bebouwde kom van Hollandsche Rading en vormt een belangrijk uitloopbos voor de bewoners, die er al dan niet in gezelschap van hun hond gebruik van maken.

Op verschillende plaatsen is sprake van rasters om de begrazing mogelijk te maken of in verband met de A27 (wildrasters).

Had het gebied in het verleden nog een houtproductiefunctie, momenteel gaat het om multifunctioneel bos zonder een productiefunctie. Daarbij is het beheer vooral gericht op de natuur en de recreatie. Periodiek wordt het gebied begraasd door runderen. Het beheer beperkt zich verder tot toezicht en het onderhoud van de paden en de rasters. De aanleg van de natuurverbinding Zwaluwenberg leidt in dit opzicht tot extra inspanningen de komende tijd.

3. WERKWIJZE BIJ DE INVENTARISATIE

3.1. Deelgebieden, omstandigheden, werkwijze en route

Vanwege de omvang van het gebied hebben we met drie deelgebieden gewerkt die tussen 16 maart en 6 juli elke veertien dagen door drie teams zijn geïnventariseerd, hetzij op zaterdag of zondag. Dit betekent dat de rondes niet altijd onder dezelfde weersomstandigheden zijn gelopen, met daardoor uiteraard enig verschil in bijv. zangactiviteit. Door de lengte van de inventarisatieperiode gaan we er van uit dat deze verschillen voldoende zijn uitgemiddeld en niet tot significante afwijkingen leiden.

De waarnemers hadden te maken met een koud en droog voorjaar. Vooral de eerste helft van het jaar was koud. De eerste zes maanden waren stuk voor stuk te koud met een lange vorstperiode van zeventien dagen in januari en de relatief grootste afwijking van temperatuur in maart. Die maand was de koudste sinds 1987 met veel sneeuw en ijs en door wind en kou ook bijzonder lage gevoelstemperaturen. De lente is in ruim veertig jaar niet zo koud geweest. (Bron: KNMI, 6 januari 2014). Tot begin april was nog regelmatig nachtvorst. Pas vanaf begin mei kwamen de temperaturen geleidelijk rond de 10 ° C. Voor veel soorten betekende het koude weer een uitstel van broeden van soms wel twee á drie weken. Dat blijkt ondermeer uit de resultaten van de Nestkastenwerkgroep van de VWG: Uit dat verslag blijkt dat over het hele Gooi het broedseizoen voor kool-, pimpelmezen en boomklevers drie weken later begon. En de bonte vliegenvangers die normaal wat later arriveren, begonnen een week later met broeden (Beskers, R., Nestkastverslag VWG 2013).

Op 16 maart is een introductiewandeling georganiseerd. Verder is op 10 juni met een kleine groep tussen 20.00 en 24.00 uur een ronde gemaakt door het Dassenbos en Erfgooiersbos om het gebied op bos- en ransuil te inventariseren. Daarbij is één roepend bosuilvrouwtje waargenomen. In deze bossen zouden open plekken en kapvlaktes leefgebied voor nachtzwaluwen kunnen zijn. In het kader van de door Jelle Harder geïnitieerde nachtzwaluwenmonitoring is daarom speciaal ook op deze soort gelet. Helaas zonder resultaat.

De resultaten van alle waarnemingen zijn door de tellers ingetekend op door het GNR ter beschikking gestelde veldkaarten met een schaal van 1:5500. Behalve de vastgestelde plek van de soort zijn eveneens aspecten vermeld zoals, individu, paar, balts, nestindicatie, alarm, nest of anderszins. Naast de (potentiële) broedvogels zijn ook waarnemingen van niet-broedvogels en zoogdieren genoteerd. Ook de aanwezigheid van mierenhopen langs de waarnemingsroutes is aangegeven. Alle waarnemingen zijn het gevolg van zichtwaarnemingen met gewone veldkijkers dan wel waarnemingen op het gehoor, en zijn geregistreerd via de internetapplicatie www.broedvogelkartering.nl.

3.2. Invoeren van waarnemingen

Bij het invoeren van de waarnemingen is gebruik gemaakt van de website www.broedvogelkartering.nl. In een artikel in Het Vogeljaar (Prop et al. 2010) is de werking hiervan beschreven. Het komt er op neer dat via deze site alle afzonderlijke waarnemingen via een Googlekaart kunnen worden ingevoerd, waarbij tevens het soort waarneming wordt ingevuld. Aan het eind van het seizoen kunnen per soort automatisch de territoria berekend worden door middel van het clusteren van de waarnemingen. De rekenwijze hierbij is geheel volgens de Broedvogel Monitoring methode van SOVON (Van Dijk & Boele 2011). Het resultaat van de berekening is te zien op een stippenkaart waarbij een stip is gepositioneerd op de vroegste waarneming binnen de SOVON-datumgrenzen.

Na de telling, zo mogelijk op de teldag zelf, zijn de waarnemingen ingevoerd. Gaandeweg het seizoen werden zo de soortenkaarten opgebouwd, die voor alle tellers via Internet te raadplegen waren. Aan het einde van het seizoen zijn de territoria automatisch berekend.

Roodborst

Foto Juun de Boer

4. RESULTATEN

4.1 Overzicht van de in 2013 vastgestelde territoria

In 2013 zijn in het gebied De Zuid, met daarbinnen de deelgebieden Erfgooiers- en Dassenbos en Bosberg/Hengstenberg, 38 soorten potentiële broedvogels aangetroffen. Bij 36 soorten kon worden vastgesteld dat het op grond van de Sovon-criteria om broedvogelterritoria ging (Figuur 2). Sijs en ekster zijn wel aangetroffen, maar bij de uitwerking bleek, dat de waarnemingen onvoldoende indicierend waren om tot territoria te komen. Het is illustratief de resultaten van de inventarisatie af te zetten tegen de recent gepubliceerde zgn. Early Warning Alert-lijst van Vogelbescherming Nederland en Sovon (2013). Het gaat om de resultaten van een meerjarig onderzoek naar o.a. de stand van de broedvogels in ons land. Naast de huidige binnenkort te actualiseren Rode Lijst heeft men nu ook een Oranje Lijst ontwikkeld die een opsomming geeft van soorten met een langdurig negatieve populatietrend en een hoog risicoprofiel.

Op de huidige Rode Lijst (Van Beusekom et al. 2011) staan soorten die in ons inventarisatiegebied aanwezig waren. Dat is alleen de ransuil, die als kwetsbaar te boek staat. Andere soorten van deze lijst waarvoor het onderzoekgebied geschikt leek te zijn, ontbraken echter. Dit waren boomvalk, groene specht, nachtzwaluw en raaf.

Van de soorten die staan vermeld op de Oranje Lijst (Vogelbescherming 2013) waren aanwezig grote lijster, gekraagde roodstaart, kuifmees en zwarte mees. Voor de sperwer die er ook op voorkomt, zijn geen aanwijzingen voor het broeden gevonden, hoewel er wel geschikte percelen waren waar dit zou kunnen. Bij de soorten van de Oranje Lijst wordt aangegeven of zij in de toekomst waarschijnlijk op de nieuwe Rode Lijst komen te staan of anderszins in de gevarenzone dreigen te belanden.

Soort	Aantal territoria	Soort	Aantal territoria
Havik	2	Tjiftjaf	14
Buizerd	1	Fitis	23
Houtduif	4	Goudhaan	53
Bosuil	1	Vuurgoudhaan	2
Ransuil	1	Bonte Vliegenvanger	4
Zwarte Specht	1	Glanskop	10
Grote Bonte Specht	29	Kuifmees	18
Boomleeuwerik	1	Zwarte Mees	10
Boompieper	10	Pimpelmees	20
Winterkoning	37	Koolmees	38
Heggenmus	2	Boomklever	8
Roodborst	84	Boomkruiper	46
Gekraagde Roodstaart	1	Gaai	9
Merel	44	Zwarte Kraai	1
Zanglijster	22	Vink	123
Grote Lijster	5	Kruisbek	1
Zwartkop	34	Goudvink	7
Fluiter	1	Appelvink	4

Figuur 2. Vastgestelde soorten broedvogels en het aantal territoria.

4.2 Soortenrijkdom en dichtheid

Het spectrum aan broedvogels dat in De Zuid is aangetroffen, is groter dan de waargenomen soorten tijdens de inventarisatie van het Hilversumsch Wasmeer (Jonkers & De Boer 2012). Tenminste als we de aan de natte delen van dat gebied -het eigenlijke ven en directe omgeving- gebonden soorten buiten beschouwing laten. In dat gebied, werden in 2012 25 soorten met een territorium aangetroffen.

Het aantal soorten in De Zuid komt op 36 soorten met één of meer territoria. Het totaal aantal waargenomen territoria in De Zuid bedroeg 681; uitgaande van 200 hectare gemiddeld dus 3,3 territoria per hectare. De soortenrijkdom per deelgebied verschilt niet significant. Wel zijn er uiteraard grote verschillen per bostype/leeftijdscategorie van het bos. Waar van belang wordt daar in de bespreking per soort op ingegaan. Daarbij moet worden aangetekend dat de strenge winter zeker van invloed zal zijn geweest, hoewel dat per soort sterk zal verschillen.

Hoewel niet gemeten/geïnterpreteerd lijkt er wel een aanzienlijk verschil met het aan het Erfgooiersbos grenzende Smithuysbos. De variatie in boomsoorten, de gemiddeld wat oudere leeftijd van dat bos en de rijkere onderbegroeiing in dat bos doen vermoeden dat de soortenrijkdom van dit bos rijker is dan binnen De Zuid. Dat verschil zal overigens met het ouder en gevarieerder worden van De Zuid - een belangrijke doelstelling van het GNR- vermoedelijk steeds kleiner worden.

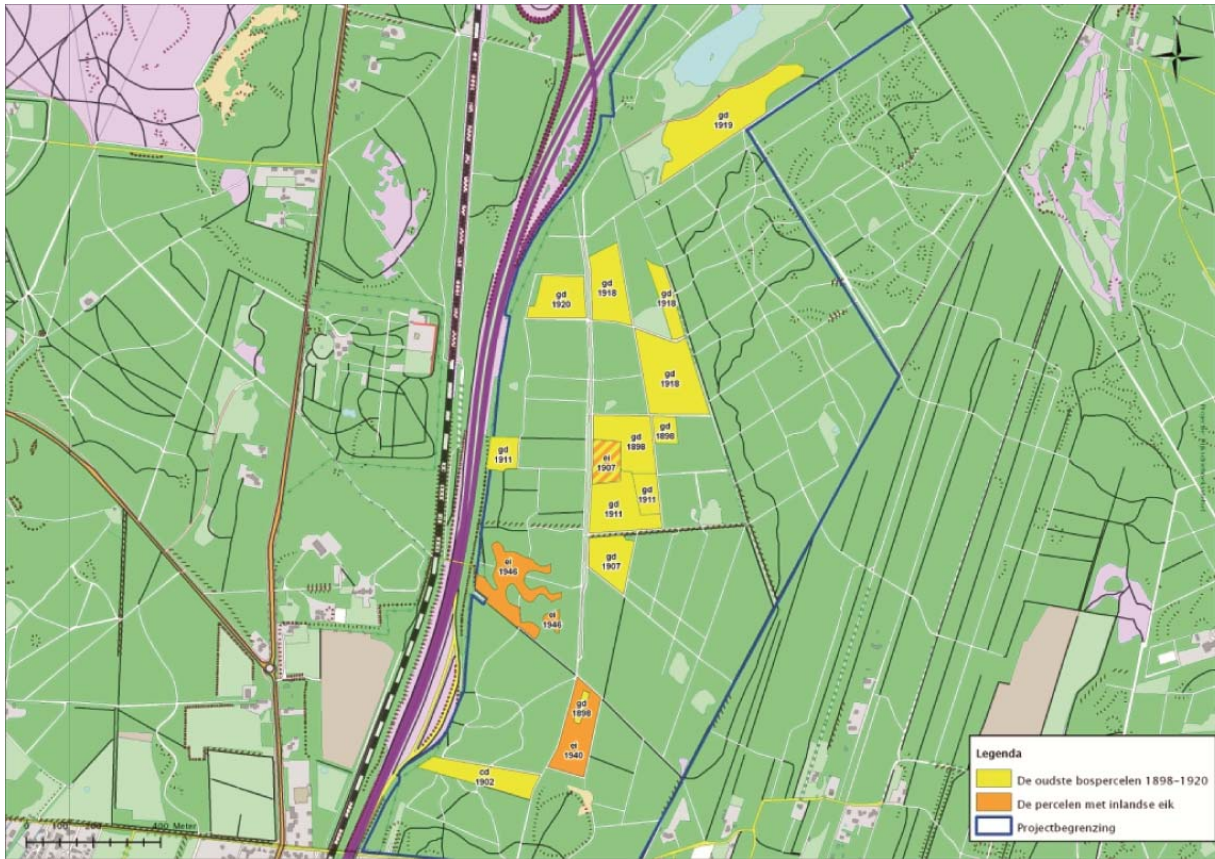
4.3. Landschapsvoorkeur bij soorten

Bij De Zuid gaat het uiteraard om de meer aan bos gebonden soorten, zoals leden van de spechtenfamilie, de mezen, boomkruipers en -klevers. Toch is er binnen het totale bosareaal variatie in voorkeur per soort. Met name rond de kleine open stukken zijn soorten te vinden die daar een voorkeur voor hebben. De boompieper en de boomleeuwerik zijn daar de exponenten van. Het goed ontwikkelde en oudere naaldhout is zeer in trek bij de goudhaan, en op enkele plaatsen is daarin zelfs de vuurgoudhaan aanwezig. Het ijlere loofhout in het zuidelijk deel van het Dassen- en Erfgooiersbos is geliefd bij ondermeer de bonte vliegenvanger. Het lijkt er op dat de soort hier gebruik maakt van natuurlijke holtes als broedgelegenheid.

Er hingen er in De Zuid tijdens de inventarisatie van 1993 nog 81 nestkasten (Jonkers 1994a,) waar een deel van de holenbroeders graag gebruik van maakte. In 2013 zijn er in dit deel van het bos nauwelijks nog nestkasten, m.u.v. een drietal bosuilenkasten. Deze zijn in 2013 niet bezet geweest. Ook holenduiven, die graag gebruik maken van dit soort kasten, lieten het afweten (mededeling Roofvogelwerkgroep Het Gooi). Soorten die graag van kleine nestkasten gebruik maken -mezen, bonte vliegenvanger, spechten- zijn dus sinds het vrijwel overal verdwijnen van de nestkasten bijna volledig aangewezen op natuurlijke holtes (mededeling Werkgroep Nestkasten, VWG).

De voor wat betreft biotoop minst kritische soort is de vink die hoewel sterk in aantal achteruit gegaan ten opzichte van 1993 ook nu nog in grote getale aanwezig was als broedvogel met 123 territoria.

De aangetroffen territoria van roofvogels (haviken, buizerd) liggen alle in de rustige delen van het Erfgooiersbos en het Dassenbos.

Figuur 2. Ligging van de oudste bospercelen in De Zuid.

Bron Bosgroep Midden
Nederland

Het hierboven weergegeven kaartje uit een rapport (Bosgroep Midden Nederland 2010) geeft de locatie aan van de oudste bospercelen, met daarbij de locaties waar inlandse eik dominant is.

Bonte vliegenvanger

Foto: Juun de Boer

4.4 Blijvers en wijkers

Wat voor het Hilversumsch Wasmeer en het Smithuysbosch geldt, gaat ook hier op. De relatieve rust en uitgestrektheid van De Zuid en het voedselaanbod, zowel in het loof- als het oudere naaldbos, maakt het tot een ook voor overwinteraars en trekvogels aantrekkelijk gebied. Een deel van de roodborsten en winterkoningen wijkt echter in de winter uit naar zuidelijker streken en worden vervangen door noordelijker en oostelijker vogels.

In het begin, maar ook later in van de telperiode, werden ook nogal eens groepen sijen aangetroffen. Deze kwam waarschijnlijk niet tot broeden in De Zuid. Een bekend verschijnsel, sijen hebben immers voorkeur voor meer noordoostelijk gelegen broedgebieden en broeden in ons land slechts sporadisch en in kleine aantallen. In het Gooi zijn ze als broedvogel een tijdje weggeweest, een vorig jaar bij het Hilversumsch Wasmeer aangetroffen territorium (Jonkers & De Boer 2012) laat echter zien, dat er in de toekomst mogelijk ook weer sijen tot broeden komen.

Ook de kruisbek werd verschillende malen als trekvogel waargenomen. Deze soort kwam in de tachtiger jaren regelmatig tot broeden. In 2013 kon één territorium worden vastgesteld.

4.5 Bespreking van de resultaten per soort

In deze paragraaf zijn de waargenomen broedvogels per soort beschreven. Elke stip op de stippenkaartjes staat in het centrum van het territorium. De volgorde is die als door SOVON gehanteerd.

Havik

2 territoria

De territoria komen alleen in de zuidelijke stip overeen met de door de Roofvogelwerkgroep van de VWG geconstateerde nesten. De eieren/jongen bleken overigens na inspectie te zijn gepreedeerd door vermoedelijk een boommarter. Een tweede nest, eveneens mislukt, is door de Roofvogelwerkgroep, nabij de recent aangelegde natuurbrug aangetroffen. In het noordelijk deel van het Erfgooiersbos zijn regelmatig haviken gehoord en gezien. Ondanks de berekende territorium-indicatie is hier geen nest gevonden.

Buizerd

1 territorium

Heel opvallend dat deze soort in 1993 nog met 3 territoria was vertegenwoordigd. Men kan zich niet aan de indruk onttrekken dat de havik –toen afwezig, nu in 2013 2 territoria – er nu oorzaak van is dat de buizerd in het Erfgooiersbos en Dassenbos niet meer aanwezig is met een territorium. Hetzelfde geldt overigens voor de sperwer, waarvan in 2013 geen territorium vastgesteld kon worden. In 1993 was er één territorium in het bosgebied bij de Hengstenberg (Jonkers 1994b).

Houtduif

4 territoria

Een enorme achteruitgang ten opzichte van 1993: van 47 naar 4 territoria. De houtduif is één van de voornaamste prooidieren van de havik. Het is verleidelijk een relatie te leggen tussen de komst van de havik en de afname van het aantal broedparen van de houtduif. Vanaf de jaren '70 is de houtduif in onze provincie sterk toegenomen, aldus de Atlas van de Noord-Hollandse broedvogels. Ondermeer door de toename van grootschaliger akkerbouwgebieden, meer groen in wijken en meer opgaand geboomte. Het lijkt het erop dat door de sterke predatie de houtduiven niet worden geëlimineerd, maar dat zij verkassen naar open poldergebieden en steden (Scharringa et al. 2010). Deze verplaatsing naar andere gebieden heeft zich niet voltrokken in het Gooi. Op de terugloop van het aantal broedparen van de houtduif in bosgebieden wordt nader ingegaan in hoofdstuk 5.

Bosuil

1 territorium

Tijdens een avondronde op 10 juni werd een roepend bosuil vrouwtje waargenomen. De jongen van deze territoriumtrouwe standvogel zijn wellicht de eerste weken na het uitvliegen gevoelig voor predatie door havik en vos. Op andere plaatsen in Noord-Holland is als gevolg hiervan een dalende trend gesignaleerd. Het waargenomen territorium lag overigens op ongeveer de zelfde plek als één van de twee territoria in 1993.

Ransuil

1 territorium

Ten opzichte van de bosuil, een typische bosvogel met een vrij breed voedselspectrum, is de ransuil vooral aangewezen op het voorkomen van veldmuizen. Die zullen vooral meer naar het zuiden of aan de andere zijde van de A27 aanwezig zijn waar het landschap opener is en afgewisseld met graslanden. De ransuil staat als kwetsbare soort op de Rode Lijst.

Zwarte specht

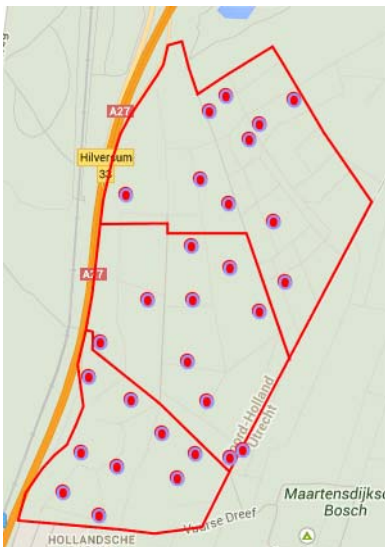
1 territorium

Ondanks de fusie-afstand van de zwarte specht van 600 meter (Van Dijk & Boele 2011) is het een standvogel die een groot territorium nodig heeft van ca. 300-400 hectare. Zowel in 1998 als in 2013 is er inderdaad slechts sprake van één territorium. Toch lijkt het erop dat De Zuid zich in de loop der jaren met de veroudering van het bos steeds meer is gaan ontwikkelen als een goede habitat voor deze soort. Het territorium bevond zich in een deel met wat hoger opschietend naaldhout. In het aangrenzende Hilversumsch Wasmeer was in 2012 sprake van een territorium.

Grote bonte specht

29 territoria

Een stabiele soort die ook in eerdere jaren ongeveer in deze omvang aanwezig was als broedvogel. De grote bonte specht profiteert duidelijk van het ouder worden van het bos, zowel naald- als loofhout.

Boomleeuwerik

1 territorium

De boomleeuwerik aangetroffen in de voormalige zandafgraving in het zuidelijk deelgebied de Hengstenberg. Hier zijn de juiste omstandigheden voor deze zanger aan te treffen: open, zandig terrein om te foerageren op rupsen, insecten en met wat lagere en hogere begroeiing (zangposten, nestgelegenheid). In de rest van het Gooi komen boomleeuweriken verder alleen voor op de open heidevelden (Prop et al. 2010.)

Boompieper

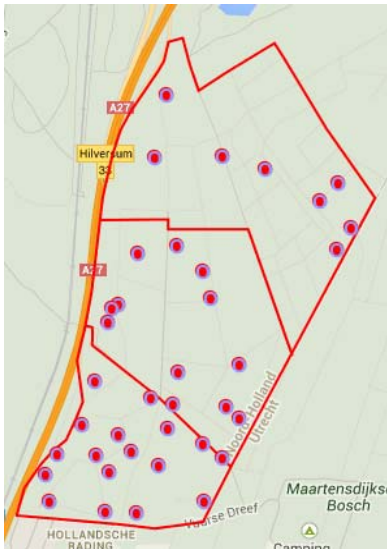
10 territoria

De boompieper vindt in De Zuid rond de kleine enclaves met hei, grassoorten en open plekken een geschikte habitat. Deze breidt zich iets uit, een trend die zich met het realiseren van meer open ruimten vermoedelijk zal voortzetten.

Winterkoning

37 territoria

Ten opzichte van 1993 is een zeer opvallende teruggang geconstateerd van 140 naar 37 territoria. De oorzaak moet vermoedelijk gezocht worden in een aantal achtereenvolgende strenge winters, waar deze soort gevoelig voor is.

Heggenmus

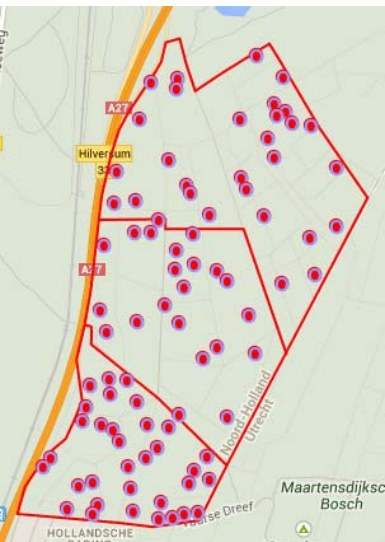
2 territoria

Deze struikbroeder is alleen in de buurt van de bebouwde kom van Hollandsche Rading aangetroffen. Ook in 1993 was het aantal miniem.

Roodborst

84 territoria

Ondanks het nog steeds grote aantal is het aantal territoria van deze soort bijna gehalveerd t.o.v. 1993.

Gekraagde roodstaart

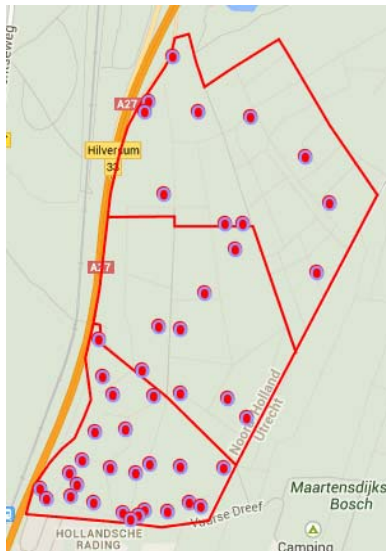
1 territorium

Een soort die erg onder druk staat in ons land en nu in de Oranje Lijst is opgenomen. Slechts één zingend exemplaar is waargenomen. De zangpost bevond zich naast de natuurverbinding tegen de A27 aan.

Merel

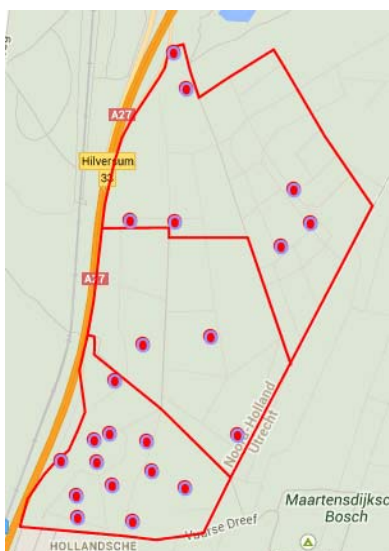
44 territoria

Is de afgelopen decennia is de merel vooral in meer stedelijke omgeving sterk toegenomen. In het oorspronkelijk habitat, bossen, is de soort daarentegen stabiel gebleven. Daarom valt de sterke afname in De Zuid op. De oorzaak daarvan kunnen relatief strenge winters zijn in de afgelopen jaren, waar de merel gevoelig voor is.

Zanglijster

22 territoria

In tegenstelling tot de merel is bij de zanglijster het aantal territoria toegenomen. Blijkbaar is een mogelijke afname ten gevolge van een aantal koude winters gecompenseerd door het ouder worden van het bos met als gevolg meer onderbegroeiing, waar deze soort gesteld op is.

Grote lijster

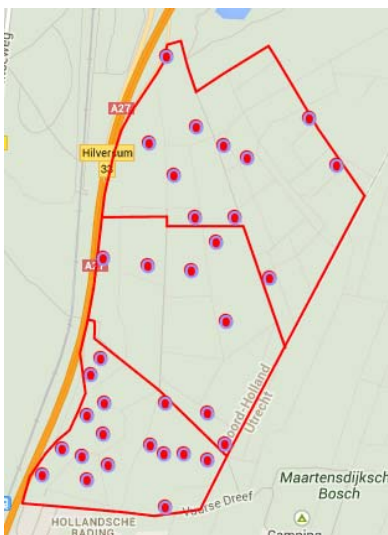
5 territoria

Als soort die wat hoger geboomte aan de rand van landgoederen, bossen e.d. prefereert hebben grote lijsters daarnaast ook een groter territorium dan de beide vorige soorten. Met 5 territoria lijkt hij redelijk vertegenwoordigd.

Zwartkop

34 territoria

Het aantal territoria is verdubbeld ten opzichte van 1993. De zwartkop profiteert blijkbaar sterk van het ouder worden van het bos. Een goed ontwikkelde, niet al te dichte struiklaag is van veel belang voor deze soort.

Fluiter

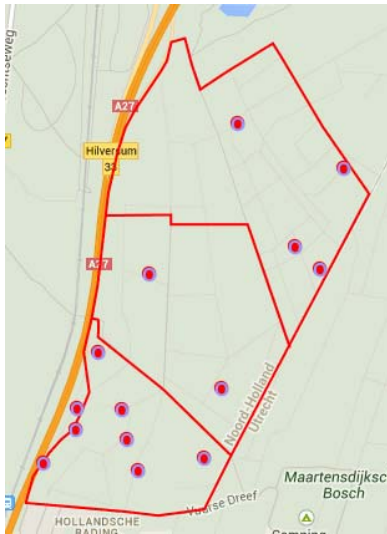
1 territorium

De fluiter is in 1993 niet waargenomen. Territoria kunnen erg wisselen: fluiters zijn weinig trouw aan hun broedgebied. Hoewel het habitat zich bij voorkeur in hoog opgaand beukenbos bevindt, vinden we de fluiter in het Gooi meestal in een gemengd bos van wat naaldhout met hier en daar loofbomen. Een niet te dichte boomgroei met ijle onderbegroeiing van struiken daarin wordt op prijs gesteld. Het is een combinatie die in De Zuid veelvuldig aanwezig is.

Tijftjaf

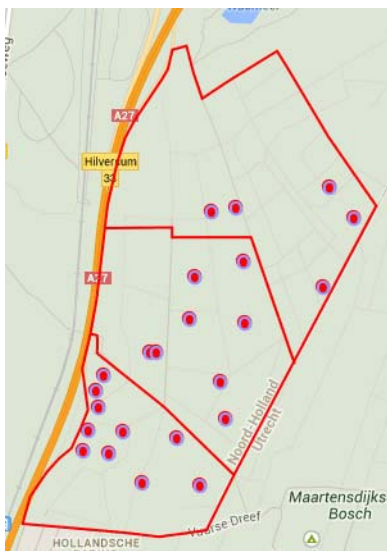
14 territoria

Ook in het Gooi is dit een stabiele soort. Hij maakt zijn nest vooral in de vegetatie op of vlak boven de grond, terwijl het uit insecten bestaande voedsel hoger wordt gevangen.

Fitis

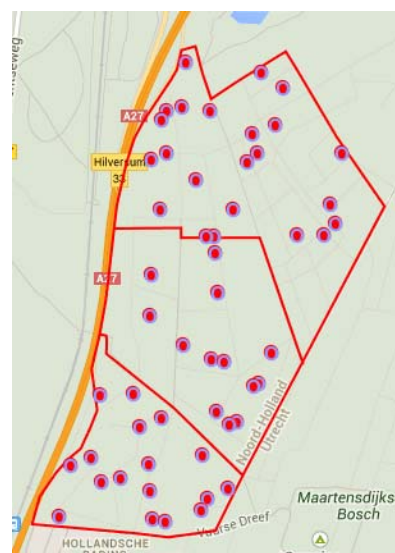
23 territoria

De fitis is eveneens een stabiele soort. Juist de bosgedeelten waar de fitis niet voorkomt, worden gekenmerkt door meer eenzijdig naaldhout. Ook de fitis is een bodembroeder. Randbegroeiingen, zoals die met enkele decimeters hoge grassen en andere lage kruiden zijn favoriet als nestelplaats.

Goudhaan

53 territoria

Zeer goed vertegenwoordigd in De Zuid waar de soort profiteert van de aanwezigheid van veel hoog naaldhout in de vorm van o.a. douglasspar en fijnspar. De geringe afname ten opzichte van 1993 zal met de strengere winters te maken hebben in de afgelopen jaren, waar deze soort gevoelig voor is. Goudhaantjes zijn grotendeels standvogel.

Vuurgoudhaan

2 territoria

Net als de goudhaan is deze soort voor het broeden gebonden aan bossen waarin veel sparren voorkomen. Hij komt pas vanaf 1969-1970 sporadisch voor in Noord-Holland en daarbinnen vooral in het Gooi. Overigens zijn in 1993 geen vuurgoudhanen waargenomen in De Zuid.

Bonte vliegenvanger

4 territoria

In tegenstelling tot het aangrenzende Smithuyserbos, waar de bonte vliegenvanger op grote schaal tot broeden komt in de opgehangen nestkasten, maakt de kleine populatie vliegenvangers in De Zuid gebruik van natuurlijke nestholtes.

Glanskop

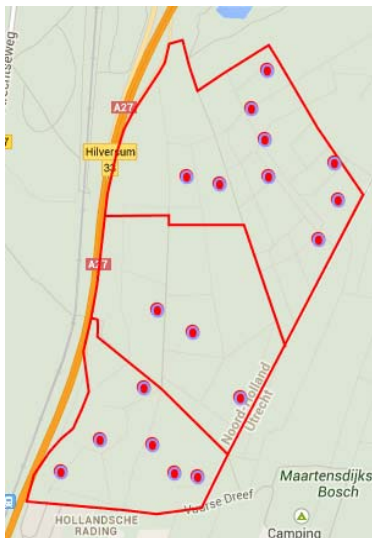
10 territoria

Bij de glanskop is er een verdubbeling ten opzichte van 1993. De matkop, een soort van de Rode lijst, lijkt geheel verdwenen. Oorspronkelijk kwam die in delen van het Gooi talrijker voor dan de glanskop. In 1993 was hij met niet minder dan 14 territoria aanwezig in De Zuid. Daarmee heeft de trend die in de Broedvogelatlas van Noord-Holland al werd aangegeven, nl. het steeds meer ontbreken van deze soort in het Gooi, zich helaas ook voor De Zuid doorgezet. Kortom: het lijkt er op dat de glanskop de plaats van de matkop geheel gaat innemen in De Zuid. Als oorzaken worden meerdere factoren genoemd: klimaatverandering, toegenomen predatie van nestjongen door grote bonte specht, en verandering van de structuur van het bos. Die laatste factor lijkt voor De Zuid een aannemelijke: het ouder worden van het bos en een beter ontwikkelde struiklaag.

Kuifmees

18 territoria

Hoewel de soort het nog steeds goed doet is er sprake van een halvering ten opzichte van 1993.

Zwarte mees

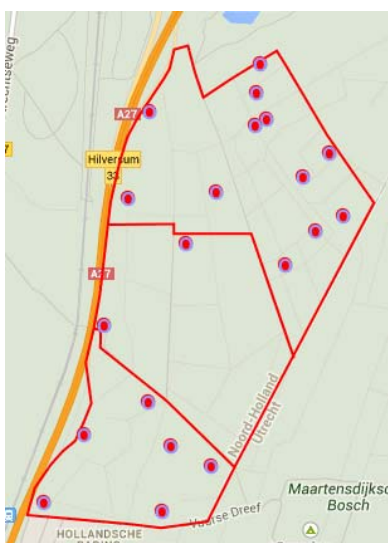
10 territoria

Er is een aanzienlijke achteruitgang ten opzichte van 1993. Mogelijk hebben de strenge winters van de afgelopen jaren hun invloed doen gelden.

Pimpelmees

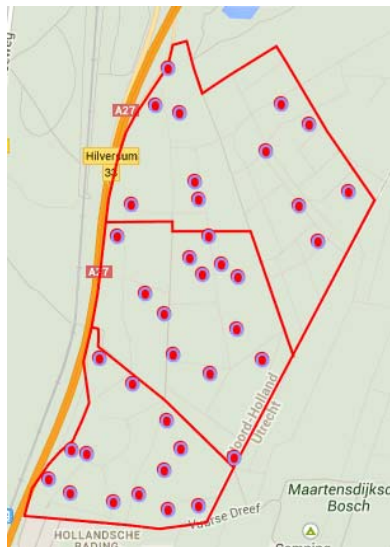
20 territoria

Voor deze soort, maar nog meer voor de koolmees, is sprake van een aanzienlijke achteruitgang. De invloed van wintersterfte in deze bossen zou wel eens een dominante oorzaak kunnen zijn. Zowel pimpel- als koolmezen hebben het daar in vorstrijke periodes moeilijk mee. Dit in tegenstelling tot de situatie in omliggende villawijken, waar dit niet het geval schijnt te zijn. Harde gegevens ontbreken echter. Aan de kwaliteit van het oudere bos kan de achteruitgang moeilijk worden toegeschreven.

Koolmees

38 territoria

Zie hiervoor onder pimpelmees. De vaak in de literatuur vermelde verhouding koolmees - pimpelmees van 2:1 gaat ook hier op.

Boomklever

8 territoria

Boomklevers zijn broedvogels van loofbos met, vooral eik en beuk. Vanwege deze voorkeur is het een soort die relatief wat minder aanwezig is in De Zuid, maar in delen daarvan met het ouder worden van het bos mogelijk kan toenemen. De verspreidingskaart geeft een goed beeld van de voorkeur voor beuken. Dat is duidelijk te zien aan de stippen langs het fietspad van de Hollandse Sloot dat naar de A27 loopt.

Boomkruiper

46 territoria

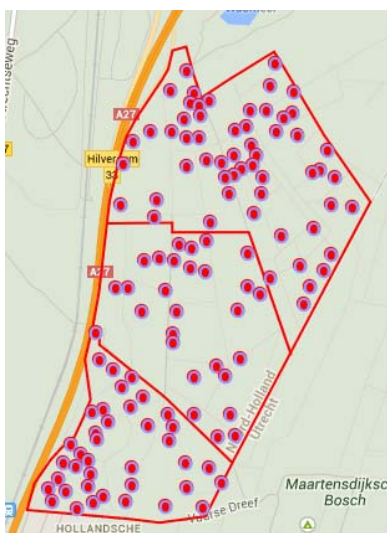
Een verdubbeling van het aantal territoria ten opzichte van 1993. Deze uitgesproken standvogel profiteert van ruwe boomstammen met een rijk insectenleven, en waarin ook goede nestgelegenheden worden gevonden. Zeker in aanmerking nemend dat er sprake was van strengere winters, waar de boomkruiper gevoelig voor is, gaat het dus goed met deze soort in De Zuid.

Gaai**9 territoria**

Een soort die zich goed handhaaft in De Zuid. De aanwezigheid van havik heeft mogelijk tot een geringe achteruitgang geleid.

Zwarte kraai**1 territorium**

Het territorium werd waargenomen op een van de weinige plekken in De Zuid waar vanwege de aanwezigheid van het Hilversumsch Wasmeer sprake is van het favoriete landschapstype, t.w. meer half open/open. Overigens was er in 1993 nog sprake van 9 territoria die ook dieper het bos in lagen; de meeste territoria bevonden zich in het zuidelijk deel dat wat dichterbij de bebouwde kom ligt.

Vink**123 territoria**

De vink bezat een hoge dichtheid, die aangeeft dat deze bosvogel zich hier prima thuis voelt. Overigens was er in 1993 nog sprake van 182 territoria.

Kruisbek

1 territorium

Met name in de winterperiode biedt de Zuid veel voedsel voor rondvliegende groepjes kruisbekken die in sommige jaren invasief ons land bezoeken. Veel hiervan vertrekken in de lente weer naar noordelijker oorden. Tussen 7 maart en begin juni werden er regelmatig van 1 tot 3 kruisbekken waargenomen. Alleen van één geval kon op grond van de BMP-criteria geconstateerd worden dat het om een broedterritorium ging.

Goudvink

7 territoria

Een vogel die prijs stelt op een goed ontwikkelde struiklaag, die met het ouder worden van het bos steeds meer voorhanden komt.

Appelvink

4 territoria

Ook deze soort profiteert van het ouder worden van het bos met een meer gevarieerde struiklaag.

Grote lijster, enclave Geneverpad

foto Juun de Boer

5. VERGELIJKING MET EERDERE INVENTARISATIES

Zoals eerder vermeld is De Zuid in 1993 op verzoek van het GNR door de Subgroep Avifauna van de VWG op broedvogels geïnterviewd. Aanleiding voor die inventarisatie was het voornemen om het gebied voor een belangrijk deel door runderen te laten begrazen. Een vergelijking met dit rapport levert tal van interessante verschillen dan wel parallellen op. Bij de bespreking per soort is daarop zoveel mogelijk ingegaan. In het rapport van 1993 is ook geprobeerd een vergelijking te trekken met eerdere inventarisaties. Die hadden meestal slechts betrekking op delen van het gebied of waren anderszins beperkter qua omvang. Hiervoor zijn geraadpleegd: Alleyn et al. 1971, Van Beusekom 1988 en Jonkers 1990. Op laatstgenoemde inventarisaties wordt hier verder niet ingegaan. Het is wel van belang te vermelden dat in het rapport van 1993 is geconcludeerd dat een aantal territoria van broedvogels bij de inventarisaties in dat jaar niet meer werden aangetroffen. Verdwenen waren holenduif, tuinfluiter, grauwe vliegenvanger, sijs, kruisbek, goudvink en ekster. Het is verheugend dat de goudvink en de kruisbek in 2013 wel weer tot broeden zijn gekomen! Een territorium van een sijs bevond zich in 2012 op de rand van het Hilversumsch Wasmere. Zowel kruisbek als sijs zijn overigens soorten, die in onze regio onregelmatig tot broeden komen, veelal na jaren met invasies. In figuur 4 zijn de resultaten van 2013 vergeleken met die van 1993, zonder uiteraard het Hilversumsch Wasmere.

Soort	1993	2013	Opmerkingen
Wilde eend	1	-	Het paar broedde ver van het Wasmeer in Dassenbos
Havik	-	2	
Buizerd	3	1	
Sperwer	1	-	Oranje lijstsoort
Fazant	2	-	
Houtduif	47	4	Zeer opvallende teruggang
Bosuil	2	1	
Ransuil	1	1	Rode lijstsoort
Groene specht	2	-	Rode lijstsoort
Grote bonte specht	21	29	
Zwarte specht	3	1	
Boomleeuwerik	-	1	
Boompieper	7	10	
Winterkoning	140	37	Zeer opvallende teruggang
Heggemus	2	2	
Merel	80	44	Bijna 50% achteruit
Grote lijster	1	5	Doet het goed in het deel Bosberg/Hengstenberg. Oranje lijstsoort
Zanglijster	8	22	Sterk toegenomen
Gekraagde roodstaart	8	1	2013: bijna afwezig. Oranje lijstsoort
Roodborst	159	84	Opvallende teruggang
Zwartkop	17	34	Verdubbeld
Fluiter	-	1	
Fitis	20	23	
Tjiftjaf	18	14	
Goudhaan	76	53	
Vuurgoudhaan	-	2	
Bonte vliegenvanger	2	4	
Koolmees	120	38	Opvallende teruggang
Pimpelmees	49	20	Idem
Zwarte mees	34	10	Idem. Oranje lijstsoort
Kuifmees	36	18	Idem
Glanskop	5	10	Verdubbeld
Matkop	14	-	Rode lijstsoort
Staartmees	6	-	Verdwenen
Boomklever	5	8	
Boomkruiper	22	46	Verdubbeling
Zwarte kraai	9	1	Bijna verdwenen
Vink	182	123	
Gaai	12	9	
Kruisbek	-	1	
Goudvink	-	7	Profiteert blijkbaar van ouder worden van het bos
Appelvink	-	4	Idem
Totaal	35	36	

Figuur 4. Resultaten van de broedvogelinventarisaties in 1993 en in 2013 .

Samenvattend levert dit het volgende op:

- Nieuwe broedvogels t.o.v. 1993: havik, boomleeuwerik, fluit, vuurgoudhaan, kruisbek, goudvink en appelvink.
- Verdwenen broedvogels t.o.v. 1993: wilde eend, sperwer, fazant, groene specht, matkop en staartmees.

Al met al leveren de gegevens een onthutsend beeld op. Van de 36 soorten verdwenen er zes. Van maar liefst 23 soorten ging het aantal terug! Bij acht soorten was sprake van een forse daling. Negen soorten gingen vooruit; zeven soorten vestigden zich nieuw. Om het beeld zuiver te houden moeten de aantallen vergeleken worden, die in beide jaren aanwezig waren. Dan blijkt dat vrijwel alle soorten van de ecologische groepen boom-, holen-, struik- en bodembroeder in aantal zijn afgenomen. Een breed front dus.

Opvallend is onder meer de bijna volledige verdwijning van de houtduif. Het verschijnsel van houtduiven die als broedvogel uit bosgebieden verdwijnen, wordt toegeschreven aan de veranderingen in het landbouwsysteem (Rutz & Bijlsma 2006). Landbouwgebieden waarin kan worden gefoerageerd in de omgeving zijn van groot belang voor de voedselvoorziening van de houtduif. Zo zijn in de broedtijd voedselvluchten waar te nemen vanuit delen van het Gooi naar Flevoland (mondelling mededeling Jonkers).

Verder is het vreemd dat de groene specht, een soort van de Rode Lijst, die in 1993 nog met twee paren voorkwam, het veld heeft geruimd. Waren er dan geen nesten meer aanwezig van kale en behaarde rode bosmieren, waarop de soort in de winter gespecialiseerd is? Ook geen zwartbruine wegmieren en gele weidemieren, die een voornaam bestanddeel van het zomervoedsel vormen (Glutz von Blotzheim & Bauer 1980)? Van de twee eerstgenoemde soorten is bekend, dat er in de periode 1998-2002 respectievelijk 62 en 49 nesten (in 2000) zijn aangetroffen in De Zuid (Van der Steen, z.j.). De afwezigheid van de groene specht roept tal van vragen op. Is het leefgebied van de mieren aangetast? Zijn de mierenpoppen geroofd en mierennesten geruïneerd door kooivogelkwekers? Dit fenomeen is namelijk in het Gooi verscheidene keren vastgesteld. Kan het soms een effect zijn van strenge winters, waarin veel groene spechten zijn omgekomen?

Bij de holenbroeders is de afname voor een deel verklaarbaar. In het Dassenbos hingen in 1993 nog nestkasten, waarin toen 40 koolmezen, 8 pimpelmezen 1 zwarte mees, 2 gekraagde roodstaarten en 3 bonte vliegenvanger nestelden (Jonkers 1993). Met de overige mezensoorten is er dus wat anders aan de hand, een feit dat bevestigd wordt door hun plaatsing op de Oranje Lijst.

6. NIET-BROEDVOGELS

Meerdere malen was sprake van kleine groepjes rondtrekkende sijen en kruisbekken.

Kleine groepen grauwe gans en brandgans vlogen regelmatig over, waarschijnlijk op weg naar foerageergebieden als Eempolders, Noorderpark. Mogelijk zaten hier ook exemplaren tussen die een relatie hadden met het Hilversumsch Wasmeer.

Interessant is dat in het vorig jaar geïnventariseerde deelgebied van De Zuid, het Hilversumsch Wasmeer, dit jaar sprake was van een broedgeval van de wespendif.

7. OVERIGE FAUNA

Gedurende de hele telperiode zijn reeën waargenomen. Zij zijn gezien op tien verschillende locaties. Het aantal liep uiteen van één tot een kleine groep van maximaal drie exemplaren. Op 8 juni is een ree gesignaleerd bij de op dat moment nog door een hek afgesloten natuurverbinding.

Op 25 mei is een volwassen das waargenomen, rondscharrelend in, jawel, het Dassenbos. Uit recent onderzoek blijkt dat de das zich in het gebied van De Zuid heeft gevestigd en dat er elke nacht langs soms vaste sporen wordt gefoerageerd (mond. med. GNR).

Er was maar één waarneming van een rode eekhoorn, nl. op 11 mei.

Ook de boomarterter komt voor gezien de predatie van een havikshorst.

Zowel in het Dassenbos als het Erfgooiersbos zijn goed ontwikkelde mierenhopen van de rode bosmier aangetroffen. Ook deze zijn ingetekend en te vinden op de stippenkaarten van de broedvogelkartering (zie par. 3.1, 3.2).

In tegenstelling tot het deelgebied Hilversums Wasmeer waar in 2012 regelmatig vossen zijn waargenomen, zijn in het in 2013 geïnventariseerde gebied geen vossen gesignaleerd.

Het gebied is relatief rijk aan insecten, o.a. vlinders en libellen die in de afgelopen jaren regelmatig worden gemonitord door de Vlinder- en libellenwerkgroep Gooi- en Vechtstreek.

Bosmierenhopen

8. CONCLUSIES, INRICHTINGS- EN BEHEERAANBEVELINGEN

8.1 Conclusies

Dankzij het feit dat ook kon worden beschikt over de resultaten van de broedvogelinventarisatie van de Zuid in 1993 (Jonkers 1994a) zijn een aantal conclusies te trekken over de ontwikkelingen in de broedvogelpopulatie en -samenstelling van dit uitgestrekte bosgebied aan de zuidoostkant van Hilversum.

Het aantal soorten met een territorium dat werd aangetroffen is nagenoeg gelijk gebleven en is niet groot. Zo iets kan ook haast niet anders verwacht worden in een gebied waarin naaldhout dominant is en weinig open ruimten voorkomen. De struiklaag wordt gedomineerd door Amerikaanse vogelkers en is weinig variabel. Ook de kruidlaag heeft weinig te bieden en is eenzijdig.

Binnen het soortenspectrum hebben zich een aantal verschuivingen voorgedaan. De sperwer kon niet meer worden vastgesteld, terwijl de buizerd alleen nog op de Bosberg/Hengstenberg een territorium had. De bosuil bezette nu slechts één territorium in het Dassenbos nabij de A 27.

Bij andere soorten, met name de kleinere zangvogels is de geconstateerde teruggang het gevolg van een aantal achtereenvolgende koude winters. In normale omstandigheden hadden deze soorten waarschijnlijk kunnen profiteren van het ouder worden van het bos -met twintig jaar alweer- en de op verschillende plekken beter ontwikkelde struiklaag. Het volgen van de broedvogelsamenstelling over een wat langere termijn kan hier waarschijnlijk meer zicht op geven. Ten aanzien van soorten die belang hebben bij een gevarieerde struiklaag, zoals zanglijster, tjiftjaf, zwartkop, appel- en goudvink is al een toename te constateren.

8.2 Mogelijke inrichtingsmaatregelen

In bossen kunnen de broedvogels worden ondergebracht in een aantal ecologische groepen. Hun aanwezigheid zegt iets over de broedmogelijkheden die voor hen beschikbaar zijn. Er zijn in bossen vier groepen te onderscheiden, namelijk grond-, struik-, holen-, en boombroeders. Bosontwikkelingsfasen spelen hierbij een grote rol (Hekhuis et al. 1994).

De aanwezige open plekken bijv. langs het Geneverpad en de recent in het deelgebied gemaakte open ruimtes in de Bosberg/ Hengstenberg - hoe bescheiden ook - hebben komende jaren ongetwijfeld een positieve invloed op de diversiteit van broedvogels. Boompieper, boomleeuwerik, grote lijster profiteren daarvan. Het zelfde kan gezegd worden van de aanwezigheid van poelen in of nabij het geïnventariseerde gebied. In hoeverre de begrazing effect heeft gehad op de vogelpopulatie, is moeilijk te zeggen. De aanwezigheid van mest, insecten en structuurveranderingen zullen ongetwijfeld van invloed zijn.

Rond de inventarisatieperiode is een aantal grootschaliger ingrepen afgerond, waarbij een aantal open plekken in het gebied Bosberg/Hengstenberg is gerealiseerd. Deze kunnen ook als stapstenen fungeren voor diverse fauna-elementen. Datzelfde geldt voor de aanleg van de natuurbrug over de A27. Dergelijke ingrepen zullen in de komende jaren op meer plaatsen in het totale gebied worden uitgevoerd. Het GNR heeft de ambitie om een stevige ecologische verbinding met het Hilversumsch Wasmeer te creëren, dan wel een heideachtige vegetatie weer meer kans te geven. Ongetwijfeld zullen die maatregelen een positieve invloed hebben op de soortensamenstelling.

Bij die ingrepen is het wel van belang rekening te houden met soorten die al op dit moment ornithologisch gezien karakteristiek zijn voor het gebied. Dan wel in ons land onder druk staan. De

kaartjes in paragraaf 4.5 geven enige indicatie waar in verband met de aanwezigheid van dergelijke soorten, biotoop verstorende ingrepen ongewenst zijn.

Voorbeelden van soorten waar rekening mee gehouden zou moeten worden: goudvink, appelvink, boompieper, boomleeuwerik, zwarte specht, bonte vliegenvanger. Maar ook nu (nagenoeg) ontbrekende soorten als groene specht, holenduif, gekraagde roodstaart, tuinfluiter en grauwe vliegenvanger die hopelijk gaan profiteren van een meer natuurlijk bossamenstelling met een beter ontwikkelde kruid- en struiklaag. Met het scheppen van meer open areaal komt er meer kans voor de roodborsttapuit die het elders in het Gooi erg goed doet. En mogelijk zelfs voor de nachtzwaluw die momenteel al bescheiden populaties heeft bij Leusden, Maarn en elders op de Utrechtse Heuvelrug. Op een aantal van deze soorten met specifieke biotoopeisen wordt hierna nog wat dieper ingegaan.

Open plekken in naaldbossen en kapvlaktes kunnen stimulerend werken op de vestiging van de genoemde nachtzwaluw. In het nu onderzochte bosgebied vestigden zich na kaalkap in de Tweede Wereldoorlog diverse paren (Jonkers et al. 1987). Waarschijnlijk broedde de soort er al veel eerder gezien de naamgeving Zwaluwenberg van het gebied tegen Hollandsche Rading. Om attractief te zijn als broedplek moeten op de bosbodem schors, dood hout of beschutting van dennen aanwezig zijn (Bijlsma in Teixeira 1979). In dit verband wordt aanbevolen de dichtgegroeide in de jaren '90 aangelegde open plekken weer om te vormen, zodat ze de functie krijgen waarvoor ze waren bedoeld. Zij worden ook geschikter voor soorten uit de Boompiepergroep, die open ruimtes preferereert met grasachtige vegetaties, heide en sterk verspreid staande bomen (Hekhuis et al. 1994). Brede lanen en paden komen ook aanmerking. Een oppervlakte-aandeel van 10- 20% open fase en open bos kan al leiden tot een tot twee paren per 10 ha van de hiervoor genoemde ecologische groep. Hiertoe behoren ook de boomleeuwerik en de helaas uit het Gooi verdwenen geelgors.

Uit de inventarisatiegegevens blijkt dat bij de zangvogels de Tuinfluitergroep mager vertegenwoordigd is. Zij hebben een voorkeur voor jonge bosstadia met loofhout, waarbij bijv. aanplant of struiken een hoogte van 1,5 tot 3 m bereiken. Door hier en daar delen van De Zuid enigszins om te vormen en ook het aandeel loofhout te vergroten word deze groep bevoordeeld. Typerende soorten hierin zijn behalve zwartkop, ook tuinfluiter en heggenmus. In de kruidlaag zijn dat ondermeer fitis en tijnftjaf, die als grondbroeders te boek staan.

De boom- en holenbroeders vallen onder de Grote-bonte-spechtgroep. Indicatorsoorten hiervoor zijn vink, boomkruiper en grote bonte specht. Voor deze soorten is het gebied zeer geschikt. Het zijn kensoorten voor volwassen bomen en vooral bomen op leeftijd. Ook voor de kleine holenbroeders lijkt De Zuid nog een goed leefmilieu, hoewel het aandeel van de holenbroeders in de broedvogelpopulatie sterk is teruggelopen. Door de aftakelingsfase en staand dood te tolereren ontstaan er natuurlijke nestmogelijkheden. Vooral de kuifmees is gebaat bij aftakelende bomen.

Tenslotte: hoewel er veel voor te zeggen valt een al te eenzijdige aanwezigheid van naaldhout te doorbreken, is het van belang percelen waar naaldbomen zich de afgelopen halve eeuw of langer goed hebben kunnen ontwikkelen, te ontzien bij grootschaliger ingrepen. Uit de inventarisatie is naar voren gekomen dat dergelijke opstanden vaak zeer waardevol zijn voor zwarte mees, goudhaan en vuurgoudhaan, zwarte specht e.d.

8.3 Beheermaatregelen

Inrichting is één ding, maar de successie die volgt vraagt erom dat die wordt bijgestuurd, als de beheerder om diverse redenen niet toe wil staan dat de natuurlijke successie haar gang kan gaan. Op zich is daar niets mis mee.

Om te voorkomen dat, zoals in een aantal gevallen gebeurd is, open plekken dicht gaan groeien, is het gewenst open plekken vrij te houden van opslag of deze zeer beperkt toe te staan tot een hoogte van maximaal 2 meter (boompieper). Om nestelen op die plekken mogelijk te maken moeten heide en lage kruiden tot enkele decimeters hoog zijn. Bij begrazing moet hiermee rekening worden gehouden. In delen met liggend dood hout e.d. moet dit blijven liggen (nachtzwaluw). Plekken die in het verleden zijn dichtgegroeid moeten weer ontdaan worden van begroeiing.

Voormalige wildakkertjes zouden weer voor het oorspronkelijke doel moet worden beheerd. Door ze in te zaaien met zadenrijke kruiden of gewassen kunnen zaad etende vogels (vinkachtigen, gorzen, duiven) en houtduiven hiervan profiteren.

Op sommige plekken zijn vakjes met zeer dicht aangeplante grove dennen te vinden, die nog steeds in de stakenfase verkeren. Meer openheid is gewenst. De sperwer bijvoorbeeld heeft een voorkeur voor deze percelen.

Een goede leidraad bij het nemen van beslissingen voor beheermaatregelen is de publicatie 'Broedvogels en beheer' (Sierdsema 1995).

Een bij eventuele beheermaatregelen niet te veronachtzamen factor is de rust in het gebied. Met het structuurrijker en opener maken van het landschap zal het ook aantrekkelijker worden voor de recreant. De resultaten van de broedvogelinventarisatie laten zien dat de rustiger delen van het gebied van belang zijn voor roofvogels, uilen en bijv. zwarte specht en grote lijster. Een zekere zonerings, om in het gebied een aantal substantiële bosopstanden voor een te grote druk te behoeden, is van belang.

9. GERAADPLEEGDE BRONNEN

Alleyn, W.F. , L.M.J. van den Bergh, Sj.Braaksma, Th. F.J. ter Haar, D.A. Jonkers, H.N.Leys & J. van der Straaten 1970. Avifauna van Midden-Nederland. Van Gorcum & Comp. Assen.

Beskers, R. Nestkastverslag 2013. Vogelwerkgroep Het Gooi en Omstreken, Hilversum. Uitgavenummer 223.

Van Beusekom R. 1988 ongepubliceerd. Het Gooi. Dienst Ruimte en Groen , Provincie Noord-Holland

Van Beusekom, R., P. Huigen, F. Hustings, K. de Pater, & J. Thissen (redactie) 2005. Rode Lijst van de Nederlandse broedvogels. Tirion, Baarn

Bijlsma, R.G. 1979 *in* Teixeira, R.M. (samenstelling). Atlas van de Nederlandse broedvogels. Nachtzwaluw. Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten in Nederland, 's-Graveland: 207.

Bosgroep Midden Nederland 2010. Natuur- en landschapsplan De Zuid 2010. Bosgroep Midden Nederland, Ede

van Dijk, A. J. & Boele A. 2011. Handleiding SOVON Broedvogelonderzoek. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.

von Blotzheim, U.N. & Bauer.,K.M. 1980. Handbuch der Vögel Mitteleuropas. Band 9.. Columbiformes –Piciformes. Akademische Verlagsgesellschaft, Wiesbaden: 963.

Hekhuis, H.J., De Molenaar, J.G. & Jonkers, D.A. 1994. Het sturen van natuurwaarden door bosbedrijven. Een evaluatiemethode voor multifunctionele bossen. IBN-rapport 078. Instituut voor Bos- en Natuuronderzoek , Wageningen.

Huijgen, P.& Vogel, R. 2007. Topografisch inventarisatieatlas voor flora en fauna van Nederland. 1^e druk. Vogelbescherming Nederland, Zeist: 85

Jonkers, D.A., Kole, R.A. & Taapken, J. Vogels tussen Vecht en Eem. Vogelwerkgroep Het Gooi en Omstreken, Hilversum.

Jonkers, D.A. 1990. Hilversums Wasmeer. Broedvogels 1990. Uitgave 69. Vogelwerkgroep Het Gooi en Omstreken, Hilversum: 251.

Jonkers, D.A. 1994.a Broedvogels van boswachterij De Zuid in 1993. Uitgave 89. Vogelwerkgroep Het Gooi en Omstreken, Hilversum.

Jonkers, D.A. 1994b. Gooise nestkastbewoners in 1993. Uitgave 90. Vogelwerkgroep Het Gooi en Omstreken, Hilversum: 2.

Jonkers, D.A. & Boer J. de 2012. Broedvogels van het Hilversums Wasmeer in 2012. Uitgave 208. Vogelwerkgroep Het Gooi en Omstreken, Hilversum. Prop, D., Mooij, J., & Spoorenberg, P. 2010. Sovon broedvogelkartering via internet. Het Vogeljaar 58(2): 58-62.

Ruitenbeek, W., Scharringa, C.J.G. & Zomerdijk, P.J. 1990. Broedvogels van Noord-Holland. Samenwerkende Vogelwerkgroepen Noord-Holland. Assendelft.

Rutz, C. & Bijlsma, R.G. 2006. Food-limitation in a generalist predator. Proceedings of the Royal Society B 273: 2069-2076.

Scharringa, C.J.G. Ruitenbeek, W., Zomerdijk, P.J. 2010. Atlas van de Noord-Hollandse broedvogels 2005-2009. Samenwerkende Vogelwerkgroepen Noord-Holland, Landschap Noord-Holland.

Sierdsema, H. 1995. Broedvogels en beheer. Het gebruik van broedvogelgegevens in het beheer van bos- en natuurterreinen. SBB-rapport 1995-1, SOVON-onderzoeksrapport 1995/04. SBB/SOVON, Driebergen/Beek-Ubbergen.

Van der Steen, J. (eindredactie), zonder jaartal. Rode bosmieren in het Gooi. Stichting Leefmilieu het Gooi, de Vechtstreek e.o. Zonder plaats: 27-29.

Vogelbescherming 2013. www.vogelbescherming.nl/vogelbalans-factsheet.pdf.

Irish galloways, enclave Geneverpad

Foto: Juun de Boer.